

AKCIONARSTVO

-časopis za menadzment-

Vol. 21, No. 1, 2015. godine

Izdavač

Centar za ekonomska i finansijska istraživanja

Lomina br. 2, 11000 Beograd

Tel: 011/361-09-06

www.ipn.org.rs

e-mail: cefibeograd@gmail.com

Suizdavači

Fakultet za menadžment

Institut primenjenih nauka Beograd

Glavni i odgovorni urednik

prof. dr Milorad Zekić

ISSN 0354-6403

Redakcijski odbor

Doc. Dr Zoran Vasić

Prof. Dr Milorad Zekić

Prof. Dr Dragan Anđelić

Prof. Dr Ljubiša Todorović

Prof. Dr Radoja Janjetović

Lektor i kolektor

Neda Radonjić

Tehnički urednik

Slobodan Vukoje

Štampa:

Family print Niš

Časopis izlazi jednom godišnje – The magazine is published one times a year

SADRŽAJ

Zoran Vasić

PORESKA KONTROLA USLOV FUNKCIONISANJA BUDŽETSKOG SISTEMA.....	5

Milorad Zekić

KONTROLA I REVIZIJE U JAVNOM SEKTORU	23

Radoja Janjetović

POSEBNI OBLICI PLAĆANJA DOSPELIH OBAVEZA.....	35

UPUTSTVO AUTORIMA ZA PRIPREMU RUKOPISA.....	47

PORESKA KONTROLA USLOV FUNKCIONISANJA BUDŽETSKOG SISTEMA

Pregledni rad

UDK

336.148(497.11)

336.221.4(497.11)

Rezime

U poreskom sistemu Republike Srbije najznačajniji porezi su: porezi na potrošnju, porezi na dohodak građana, porez na dobit pravnih lica i porezi na imovinu. Radi servisiranja velikog broja poreskih oblika Poreska uprava dodjeljuje poreski identifikacioni broj (PIB). Dodelom PIB-a subjekti su registrovani u registru poreskih obveznika i kao poreski obveznici su dužni da u skladu sa poreskim propisima, obračunavaju i plaćaju dospеле poreske obaveze.

Ključne reči: porezi, budžet, menadžment.

Uvod

U poreskom sistemu Republike Srbije najznačajniji porezi su: porezi na potrošnju, porezi na dohodak građana, porez na dobit pravnih lica i porezi na imovinu. Radi servisiranja velikog broja poreskih oblika Poreska uprava dodjeljuje poreski identifikacioni broj (PIB). Dodelom PIB-a subjekti su registrovani u registru poreskih obveznika i kao poreski obveznici su dužni da u skladu sa poreskim propisima, obračunavaju i plaćaju dospеле poreske obaveze.

¹ Visoka škola Epoha, Mileševska 40, Beograd, z.vasc@gmail.com

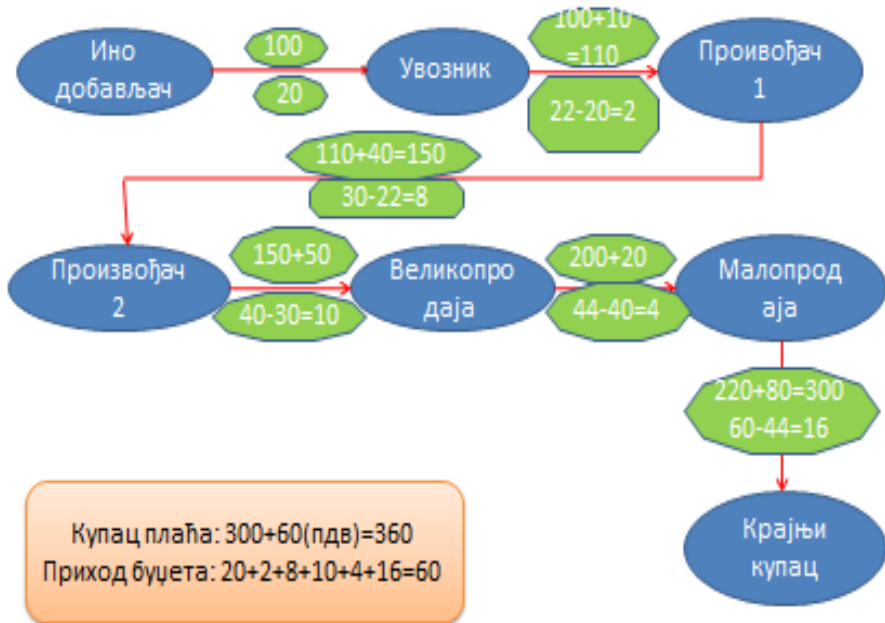
Poreske metodologije za odabir i kontrolu poreskih obveznika koje se primenjuju u našoj stvarnosti još uvek su daleko od zahteva koje nameće savremena ekonomska realnost u Evropi, mada je primetna promena u pravcu njihovog poboljšanja. Stoga na stručnom planu treba učiniti još mnogo napora da se ona podigne na viši nivo, jer je to, istovremeno sa osposobljavanjem kadra jedan od ključnih zadataka koji u budućem vremenu treba rešiti u Republici Srbiji.

1. Mehanizam obračuna PDV

Porez na dodatu vrednost je svefazni porez na potrošnju, koji se obračunava i plaća u svakoj fazi prometa u Republici i prilikom uvoza. Obveznici PDV su svi učesnici u proizvodnji i prometu koji ispunjavaju zakonom propisane uslove ostvarenog ili planiranog prometa i uvoznici. Obračun PDV se može vršiti primenom direktne i indirektna metode.

Direktna metoda obračuna PDV sastoji se u utvrđivanju iznosa koji je dodat u konkretnoj situaciji i na koji se, kao osnovicu, primenjuje propisana poreska stopa. U Srbiji su propisane dve poreske stope, i to: opšta u iznosu 20% i posebna u iznosu od 10%.

Indirektna metoda podrazumeva obračun poreza tako što se u svakoj fazi obračunava dodata vrednost primenom propisane poreske stope na ukupnu vrednost proizvoda (nabavna cena bez PDV uvećana za dodatu vrednost u konkretnoj fazi) pa se od tako dobijenog iznosa oduzme obračunati porez u prethodnoj fazi prometa iskazan u fakturi dobavljača ili plaćen po rešenju carinskog organa.

Ovaj način obračuna PDV primenjuje se u Republici. U skladu sa time poreski obveznici PDV u svakom obračunskom periodu sačinjavaju poresku prijavu (na Obrascu PPPDV) koju su dužni da podnesu Poreskoj upravi u propisanom roku od 15 dana po isteku poreskog perioda. Poreski period može biti kalendarski mesec i kalendarsko tromesečje (kvartal). Poreski obveznici podnoseći poresku prijavu (Obrazac PPPDV) sami utvrđuju svoju obavezu po sistemu samooporezivanja.

ПОРЕСКА ПРИЈАВА
ПОРЕКА НА ДОДАТУ ВРЕДНОСТ

ЗА ПЕРИОДИ ДО

Поресни идентификacionни број (PIB):

Деловна карта Уверење Поресне управе

I. ПРИХОДИ ДОДАТНЕ ВРЕДНОСТИ

1. Приходи од обраде и употребе земљишта	2018	2019
2. Приходи од обраде и употребе земљишта		
3. Приходи од обраде i uretanje zemljista		
4. Приходи од обраде i uretanje zemljista		
4. ВВП (2+3+4)		

II. ПОРЕЦИ НА ДОДАТУ ВРЕДНОСТ

6. Приходи од обраде i uretanje zemljista		
7. ПДВ на обраду i uretanje zemljista		
8. Приходи од обраде i uretanje zemljista		
8. ВВП (6+7+8)		

III. ПОРЕЦИ НА ПЛАЊА

9. Приходи од обраде i uretanje zemljista	

10. Плаћа: ДА НЕ (обавезно издати)

IV. ПОРЕЦИ НА ДОДАТУ ВРЕДНОСТ

Приходи од обраде i uretanje zemljista: ДА НЕ НЕ

Приходи од обраде i uretanje zemljista: ДА НЕ НЕ

Приходи од обраде i uretanje zemljista: ДА НЕ НЕ

Приходи од обраде i uretanje zemljista: ДА НЕ НЕ

Poreska uprava popunjenu poresku prijavu evidentira, iskazujući zaduženje poreskog obveznika u poreskom knjigovodstvu, s tim što, u skladu sa odredbama člana 117g. Zakona o poreskom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 80/2002 ... 95/2018), proverava ispravnost prijave i u nju unetih podataka u postupku poreske kontrole. U članu 123. istog zakona je propisano da je poreska kontrola postupak provere i utvrđivanja zakonitosti i pravilnosti ispunjavanja poreske obaveze, kao i postupak provere tačnosti, potpunosti i usklađenosti sa zakonom, odnosno drugim propisima, podataka iskazanih u poreskoj prijavi, poreskom

bilansu, računovodstvenim izveštajima i drugim evidencijama poreskog obveznika.

2. Dosije poreskih obveznika

U Poreskoj upravi se vode dosije poreskih obveznika. Dosije poreskog obveznika je skup dokumenata i informacija o poreskom obvezniku, sistematizovani i, zavisno od značaja za utvrđivanje poreskih obveznika i kontrolu poštovanja poreskih propisa.

3. Kontrola pravilnosti obračuna

U postupku kontrole prijema i obrade proveravaju se matematička tačnost, formalna ispravnost i potpunost poreske prijave i drugih izveštaja, koje poreski obveznik dostavlja Poreskoj upravi. Kontrola matematičke tačnosti, po pravilu, vrši se bez prisustva poreskog obveznika, s obzirom na to da je greška logična i da se može ispraviti bez prisustva obveznika i uvidom u drugu knjigovodstvenu i vanknjigovodstvenu dokumentaciju i evidenciju. Ukoliko se oceni da greška nije logična i da se ne može ispraviti bez učešća poreskog obveznika u postupku kontrole, započinje postupak kontrole u kome je poreski obveznik obavezan da pruži tražena objašnjenja i dostavi potrebnu dokumentaciju. Na primer, ukoliko su iznosi obračunatog i plaćenog PDV u podnetoj poreskoj prijavi znatno manji nego u poreskoj prijavi za prethodni obračunski period, a podaci kojima raspolaže Poreska uprava (ostvaren promet, povećan broj zaposlenih, proširena delatnost, povećanje poreske stope) ukazuju na nerealo iskazan obračun PDV, inspektor poziva poreskog obveznika da dostavi dokumentaciju na osnovu koje je izvršio obračun. Neodazivanje pozivu ne odlaže postupak kontrole i inspektor ga nastavlja bez prisustva obveznika

ili poreskog punomoćnika, na osnovu dokaza kojima raspolaže. Poreski inspektor u postupku utvrđivanja činjeničnog stanja koristi podatke prikupljene u sprovođenju postupka prijema i obrade poreske prijave i drugih izveštaja, kao i druge podatke sa kojima raspolaže Poreska uprava, podatke iz evidencija i knjigovodstvene dokumentacije poreskog obveznika, podatke i evidencije iz drugih izvora (podaci od drugog obveznika, nosioca platnog prometa, Uprave carina, MUP-a i drugih državnih organa i sl.).

Poreski obveznik je dužan da, lično ili preko lica koje odredi u slučaju sprečenosti, učestvuje u utvrđivanju činjeničnog stanja, daje obaveštenja i izjave na zahtev poreskog inspektora, omogućiti poreskom inspektoru uvid u stanje robe (sirovina, poluproizvoda, gotovih proizvoda, robe) i opreme, poslovne knjige, evidencije i drugu dokumentaciju ili isprave. Kada se u postupku kontrole utvrde značajne nepravilnosti, kada nisu jasne neke radnje poreskog obveznika, kada se po popisu utvrde viškovi i manjkovi i sl., poreski inspektor uvek treba od poreskog obveznika da zahteva da da obaveštenja i izjave, a odgovori mogu biti pismeni ili usmeni. Neizvršavanje navedenih obaveza poreskog obveznika ne odlaže vršenje poreske kontrole i može biti na njegovu štetu u postupku utvrđivanja poreske obaveze tokom poreske kontrole. Poreski inspektor može usmeno da zahteva podatke, odnosno uvid u dokumentaciju i od zaposlenih kod poreskog obveznika ili drugih lica, a zaposleni su dužni da podatke kojima raspolažu, odnosno traženu dokumentaciju učine dostupnim poreskom inspektoru.

Mere za otklanjanje utvrđenih povreda zakona i nepravilnosti u primeni propisa u postupku kontrole preduzimaju se: u toku kontrole i posle obavljene kontrole. U toku poreske kontrole poreski inspektor preduzima različite mere propisane zakonom.

Poreski inspektor može da oduzme robu. Roba se oduzima u sledećim slučajevima:

- 1) kada postoji sumnja da su roba ili sirovine i reprodukcioni materijal nabavljeni i upotrebljeni bez plaćenog poreza ili na neki drugi način, suprotan propisima, a poreski obveznik nema dokaza da ih je nabavio u skladu sa propisima i uz plaćanje poreza; npr. kada poreski obveznik ne poseduje verodostojan dokument o nabavci robe (otpremnicu, fakturu, JCI pri uvozu i sl.), odnosno kada nema dokaz o nabavci robe sa plaćenim porezom;
- 2) kada robu stavlja u promet lice koje nije registrovano, odnosno ovlašćeno za obavljanje te delatnosti;
- 3) kada postoji sumnja da su roba ili sirovine, odnosno reprodukcioni materijal upotrebljeni, nabavljeni bez obračunatog poreza ili na neki drugi način, suprotan propisima, a poreski obveznik nema dokaza da ih je nabavio u skladu sa propisima i uz plaćanje poreza, ako je to propisano;
- 4) kada se vrši proizvodnja robe radi stavljanja u promet, odnosno kada se vrši promet robe, a roba nije propisno evidentirana u poslovnim knjigama i drugim propisanim evidencijama;
- 5) kada se vrši transport robe bez propisane dokumentacije (otpremnicu, tovarni list, račun i sl.);
- 6) kada se roba prodaje van registrovanih poslovnih prostorija ili drugog mesta koje je nadležni organ odredio za prodaju.

Radi zaštite fiskalnog interesa države i ostvarivanja planiranih poreskih prihoda osnovana je posebna organizaciona jedinica u sastavu Poreske uprave – poreska policija. Poreska policija bi svojim radom trebalo da doprinese efikasnijoj borbi protiv kriminaliteta u oblasti javnih prihoda, odnosno u suzbijanju poreske evazije. Zadatak poreske policije je otkrivanje poreskih krivičnih dela i njihovih izvršilaca. „Poreska krivična dela su krivična dela koja kao moguću posledicu imaju potpuno ili delimično izbegavanje plaćanja poreza, sačinjavanje ili podnošenje falsifikovanog dokumenta od značaja za oporezivanje, ugrožavanje

naplate poreza i poreske kontrole, nedozvoljen promet akciznih proizvoda i druge nezakonite radnje koje su u vezi sa izbegavanjem i pomaganjem u izbegavanju plaćanja poreza“ (član 135. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji). U radu na otkrivanju poreskih krivičnih dela i njihovih izvršilaca poreska policija u predistražnom postupku primenjuje odredbe Zakonika o krivičnom postupku. Poreska policija može da poziva i saslušava osumnjičenog, uključujući i njegovo prinudno dovođenje. Kada poreska policija u poreskom postupku preuzima radnje koje imaju odlike prinude, ona neposredno saraduje sa organom unutrašnjih poslova. Poreska policija, na osnovu prikupljenih obaveštenja, sastavlja krivičnu prijavu i podnosi je državnom tužiocu. U krivičnom postupku poreska policija saraduje sa sudom i tužilaštvom.

4. Poreska prijava

Poreska prijava (Obrazac PPPDV) sastoji se od tri osnovna dela koja su od značaja za utvrđivanje poreske obaveze. U prvom delu se iskazuju ostvareni promet i na osnovu njih obračunavaju pripadajući porezi po opštoj i posebnoj stopi za promete u zemlji. Porez se ne obračunava za promete za koje su propisana poreska oslobađanja po čl. 24. i 25. Zakona o porezu na dodatu vrednost (u daljem tekstu: Zakon). Oslobađanja po članu 24. Zakona su prava oslobađanja, jer podrazumevaju neobračunavanje poreza na iskazane promete, uz pravo na odbitak obračunatog poreza prethodnog učesnika u prometu. To su:

- prevozne i ostale usluge, koje su povezane sa uvozom dobara, ako je vrednost tih usluga sadržana u osnovici uvezenog dobra;

- unos dobara u slobodnu zonu, prevozne i druge usluge korisnicima slobodnih zona koje su neposredno povezane sa tim unosom i promet dobara i usluga u slobodnoj zoni, za koje bi obveznik – korisnik slobodne zone imao pravo na odbitak prethodnog poreza kada bi ta dobra ili usluge nabavljao za potrebe obavljanja delatnosti van slobodne zone;
- promet dobara koja su u postupku carinskog skladištenja;
- otpremanje dobara u slobodne carinske prodavnice otvorene na vazduhoplovnim pristaništima otvorenim za međunarodni saobraćaj na kojima su organizovane pasoška i carinska kontrola radi prodaje putnicima u skladu sa carinskim propisima, kao i na isporuku dobara iz slobodnih carinskih prodavnica;
- usluge radova na pokretnim dobrima nabavljenim od strane inostranog primaoca usluge u Republici, ili koja su uvezena radi oplemenjivanja, opravke ili ugradnje, a koja posle oplemenjivanja, opravke ili ugradnje, isporučilac usluge, inostrani primalac ili treće lice, po njihovom nalogu, prevozi ili otprema u inostranstvo.

Oslobađanja obračunavanja PDV po članu 25. Zakona podrazumeva odsustvo obaveze da se u posmatranoj fazi prometa obračuna porez, ali se za dobra nabavljena u prethodnoj fazi prometa ne može koristiti pravo na odbitak prethodnog poreza. Oslobađanje iz člana 25. Zakona odnosi se na: PDV koji se ne plaća u prometu novca i kapitala i na PDV koji se ne plaća na promet:

- usluga osiguranja i reosiguranja, uključujući i prateće usluge posrednika i agenta (zastupnika) u osiguranju;
- zemljišta (poljoprivrednog, šumskog, građevinskog, izgrađenog ili neizgrađenog), kao i na davanje u zakup tog zemljišta.

U drugom delu poreske prijave poreski obveznik iskazuje porez obračunat prilikom uvoza, u prethodnoj fazi prometa u zemlji i nadoknadu plaćenu poljoprivredniku. Iznos poreza iskazanog u poljima 106–108 poreske prijave umanjuju poresku obavezu iskazanu u prvom delu poreske prijave u polju 105.

Zavisno od iskazanih iznosa u poljima 105 i 109 poreske prijave, treći deo poreske prijave ovog poreza može imati pozitivnu ili negativnu vrednost, odnosno rezultat može biti jednak nuli.

$$I - II \geq 0$$

Ukoliko je razlika između iznosa iz prvog i drugog dela poreske prijave pozitivna, poreski obveznik je sebi utvrdio obavezu po osnovu PDV i samim tim i obavezu plaćanja. U slučaju da je $I - II < 0$, poreski obveznik po osnovu poslovanja sa aspekta Zakona potražuje iskazana novčana sredstva u trećem delu poreske prijave u polju 110 sa predznakom – (manje) iz budžeta Republike. Naime, ta sredstva poreski obveznik može tražiti da mu se vrate, uplatom na njegov račun, ili ih može koristiti za buduće poreske obaveze, kao poreski kredit.

Način obračuna i iskazivanje negativne obaveze – potraživanja propisani u trećem delu poreske prijave mogu dovesti do zloupotrebe i nanošenja direktne štete budžetu Republike, ne samo u smislu smanjenja zakonom propisanih prihoda već i povlačenjem novčanih sredstava iz budžeta.

5. Povraćaj PDV plaćenog prilikom uvoza

Opisani načini utvrđivanja cene i vrednosti uvezene robe predstavljaju osnovicu za obračun carine i PDV. Obaveza plaćanja carine, drugih carinskih dažbina i poreza utvrđuje se rešenjem carinskog organa, na koje se može izjaviti žalba radi smanjenja utvrđene obaveze. Međutim, kad je reč o PDV, poreski obveznik

registrovan kao PDV obveznik može, na osnovu poreskih zakona, u svojim poslovnim knjigama da proknjiži ulazne fakture inodobavljača i već u prvom poreskom periodu za podnošenje poreske prijave (Obrazac PPPDV), u drugom delu prijave da iskaže plaćeni iznos PDV po rešenju carinskog organa i na taj način uvoznik – obveznik PDV može da povрати plaćeni PDV pri uvozu. U prvom delu poreske prijave iskazuje se ostvareni promet po osnovu prodaje uvezene ili prerađene robe po obračunskim periodima i po cenama i vrednostima koje privredni subjekt odredi, a na osnovu kalkulacija cena u skladu sa aktima tog subjekta, troškova i konkurentne pozicije na tržištu. S obzirom na to da ovakvo postupanje dovodi do umanjenja dugovane obaveze, pa samim tim utiče i na stanje budžeta, na kontrolnim organima Poreske uprave je obaveza utvrđivanja pravilne promene poreskih propisa ove kategorije poreskih obveznika. U svakom slučaju, obakvo postupanje predstavlja racionalno ponašanje privrednih subjekata koji žele da što više umanje poslovni trošak, pogotovo kada se ima u vidu činjenica da porezi predstavljaju izdatke za lice koje ih plaća, a da za uzvrat ne dobija nikakvu protiv uslugu ili materijalnu nadoknadu. Zadaci Poreske uprave su uređeni kompleksom poreskog zakonodavstva koje je, po svom sadržaju i karakteru, usaglašeno sa poreskim zakonodavstvom savremene Evrope, naročito u oblasti PDV, mada bez obzira na to, poreski sistem Republike Srbije još uvek nije do kraja izgrađen, pa su to razlozi da se i nadalje usavršava, pošto u značajnoj meri normativna rešenja odstupaju od prakse. Privredni subjekti, s obzirom na činjenicu da su koristi koje na ovaj način mogu ostvariti značajni, odluku donose procenjujući mogućni rizik u svim onim slučajevima kada se odluka za njihovo postupanje ne zasniva na poštovanju poreskih propisa i stvarnoj poslovnoj dokumentaciji. Poreska uprava, sa svoje strane, sve više afirmiše podizanje nivoa

stručnog znanja u svojoj kadrovskoj strukturi, osposobljavajući kadar da u partnerskom odnosu sa poreskim obveznicima oni sami učine napor da se edukuju i osposobe za uredno izvršenje svojih poreskih obaveza. To je ujedno preduslov da se u komunikaciji sa poreskim obveznikom na najbolji način plasira smisao poreskog oporezivanja i proširi uverenje o pravom značenju poreza u najširem smislu. Razvijajući partnerske odnose sa poreskim obveznikom poreski organi u izvesnom smislu nastoje da pomire dva suprotna zahteva – da se obezbedi normalan priliv sredstava za finansiranje državnih funkcija i da se očuva kontinuitet poslovanja poreskih obveznika na dugi rok. Stoga ovako postavljeni zahtevi sve više afirmišu neophodnost podizanja nivoa profesionalnih znanja ljudi da moraju biti sposobni da uspešno harmonizuju ova dva suprotstavljena principa.

Tačno prikazivanje materijalno-finansijskih tokova kod privrednih subjekata neophodno je radi:

- iznalaženja optimalnog poslovanja u celini i po svim poslovnim funkcijama posebno,
- pravilnog pozicioniranja na tržištu radi zaštite prava i interesa vlasnika i poslovnih partnera,
- tačnog obračuna i plaćanja poreza i doprinosa.

Sa stanovišta države, evidentiranje svih poslovnih promena eliminiše i drastično smanjuje nelegalne tokove robe i novca i doprinosi potpunom obračunavanju Zakonom utvrđenih javnih prihoda. Postavljene zadatke obavljaju zaposleni pa je analiza kadrovske strukture u smislu njene profesionalne obučenosti i postupanja u izvršenju funkcije nadzora veoma značajna. Bolja saradnja sa organizacijama koje se bave poreskom tematikom omogućila bi Poreskoj upravi da drugačije planira svoje kontrole, pri čemu bi one bile kvalitetnije, sprovedene sa manjim brojem

poreskih inspektora, uz manje troškove, uz postizanje veće obuhvatnosti u pravilnom utvrđivanju i ravnomernom izmirivanju poreskih obaveza.

Svaki subjekt ima interes da što više smanji sve oblike rashoda i da po logici stvari umanjuje i poreske obaveze koje za njega predstavljaju rashod. Zbog toga je logično očekivati da se svi privredni subjekti ponašaju po principu iznalaženja mogućnosti da umanje svoje poreske obaveze. To je logično ponašanje svakog subjekta, pošto u ekonomiji ne važe pravila altruizma već racionalnog optimiziranja.

Da bi ostvarila svoj cilj kontrola mora da bude: blagovremena, nepristrasna, efikasna i praćena odgovarajućim sankcijama.

Vršenje funkcije kontrole zahteva postojanje strategije u kojoj se poseban akcenat stavlja na tzv. kategoriju velikih obveznika. Zbog toga je od značaja da se izvrši prethodno grupisanje obveznika po visini poreske obaveze, ostvarenih prihoda i vrsti privredne delatnosti kojoj poreski obveznik pripada.

Posebno je značajno da se u strategiji poreske kontrole, pored mogućnih zloupotreba u načinu formiranja poreskih obaveza, obradi i pitanje obuhvata poreskih obveznika. Bolje rečeno, veoma je značajno da se utvrdi da li svi subjekti koji podležu obavezi plaćanja poreza uopšte izvršavaju svoje obaveze.

Prvostepeni organ u postupcima kontrole osnovanosti prava na prethodni porez, plaćen prilikom uvoza, često se poziva na načelo fakticiteta uređeno članom 9. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji. Naime, ovim načelom je uređeno da se poreske činjenice utvrđuju prema njihovoj ekonomskoj suštini. Na poreskom organu je da pravilno oceni i utvrdi ekonomsku suštinu posla, odnosno da li iza sniženja fakturisane robe u daljem prometu stoji racionalno tržišno postupanje privrednog subjekta kojim on koriguje cenu robe utvrđenu od carinskog organa u postupku

uvoza, svodeći je na fakturnu vrednost inodobavljača, ili je u osnovi poreska evazija radi ostvarivanja protivpravne koristi. U slučaju da se simulovanim poslom prikriva posao kojim se ostvaruju prihodi suprotno zakonu, poreski organ treba da utvrdi poresku osnovicu na osnovu disimulovanog pravnog posla i uvećati vrednost iskazanog prometa i obračunatog poreza u prvom delu poreske prijave PDV.

Bez efikasno organizovane kontrole poreskih organa ne može se očekivati uspešno funkcionisanje poreskog sistema u celini. U stručnoj javnosti poodavno je prihvaćeno mišljenje da, ukoliko je kontrola slabo organizovana, to predstavlja prvi indikator o slabosti cele poreske administracije. Zbog toga se organizaciji kontrole i kontrolnim metodama mora posvetiti posebna pažnja.

Poreska kontrola ima trojaku funkciju:

- preventivnu (podsticaj pridržavanju zakona),
- korektivnu (ispravljanje nepravilnosti),
- represivnu.

Valja istaći značajnu činjenicu koja je imanentna obračunskom sistemu PDV, a to je da umanjeње poreske obaveze u jednom poreskom periodu po logici stvari ima za pretpostavku povećanje poreske obaveze u narednom poreskom periodu. Obračun PDV sam po sebi ističe u prvi plan namere poreskog obveznika. Prema tome, poreski obveznik koji u narednom poreskom periodu po iskazivanju prethodnog poreza ima veći dugovani porez od prethodnog poreza koriguje negativno zaduženje iskazano u prvom obračunskom periodu po plaćanju utvrđenog PDV na uvezena dobra.

Procena je da je u Srbiji poreska utaja na nivou preko 30%, od kojih se otkrije tek 2–3% ukupno naplaćenih javnih prihoda koje administrira Poreska uprava. Tako velika godišnja stopa poreskog kriminaliteta potkopava nacionalnu ekonomiju, devalvira pravni i

socijalni poredak države, te izaziva nepoverenje građana u državne institucije i državne organe.

Zaključak

Zemlja koja nije uspela da organizuje funkcionisanje poreskog sistema i sprovođenje poreske politike već samim tim potvrđuje svoju neorganizovanost, a upravo tu se najčešće nalaze veliki socijalni i drugi konflikti unutar njenog tkiva. Zbog toga je nadzor nad sprovođenjem poreske politike i poreskog zakonodavstva izuzetno važna mera u funkciji unutrašnje stabilizacije svake države.

Osnovno načelo funkcionisanja nadzora nad sprovođenjem poreskog zakonodavstva je načelo zakonitosti. Ovo načelo može biti povređeno pri vršenju kontrolne funkcije, odnosno funkcije nadzora, a svaka povreda tog načela ima za posledicu neplaćanje poreza u skladu sa zakonom, ili pak neosnovanu „globu“ za poreskog obveznika. Pored jasno definisanih pravila po kojima se kontrola sprovodi i načina na koji se sprovodi, nužno je da bude predviđena i mera intervencije koja će se preduzeti u slučaju uočenih nedostataka, pošto je kontrola bez intervencije, tj. sankcije mogućna, ali ne i efikasna.

U svim fazama u kojima se privreda može naći, bez obzira na to da li je suočena sa konjunkturu, prosperitetom ili krizom, i oblast poreske politike se susreće sa specifičnim problemima koje donosi takav privredni ambijent. Period kroz koji prolazi Republika Srbija sam po sebi je bolan, kako u ekonomskom, tako i u socijalnom pogledu, i praćen sa mnogim neregularnim postupanjima poreskih obveznika.

Kako poreska kontrola radi na principu parcijalnog obuhvata – dakle, uzorka, to se i u njoj mogu dogoditi propusti, greške ili

omaške. U praksi se, pored svega, pojavljuje i formalna smetnja koja se odnosi na to da se u odnosu na poreske obveznike poreska kontrola ne može više puta vršiti po istom pitanju. Međutim, to ne znači da u slučaju postojanja elemenata krivičnog dela ona ne može biti izvršena. Iskustva poreskih organa u Srbiji i u svetu pokazuju da se poreski obveznici dosledno ponašaju, odnosno da nastoje da ponavljaju svoju praksu, pa i praksu poreske utaje. Toga su, naravno, svesni poreski organi, što olakšava izbor poreskih obveznika za kontrolu. Sve to dovodi da se kvalitet nadzora radikalno podiže i da postoje svi uslovi da u budućnosti on bude na još višem nivou.

Literatura

1. Raičević B. Javne finansije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005
2. Spaić, A.& Novović, M. 2013, "Porezi - evropske banke u zaštiti američkih interesa", Pravo i privreda, vol. 50, no. 10-12, pp. 24-42.
3. Bulatović, J. 2014, "Finansijsko modeliranje u projektnom finansiranju", Ekonomski pogledi, vol. 16, no. 2, pp. 161-173.
4. Đorđević, M. 2014, "(Ne)mogućnosti povećanja prihoda od poreza na potrošnju u poreskom sistemu Srbije", Teme, vol. 38, no. 3, pp. 1155-1171.
5. Vuković, M. 2013, "Rezultati fiskalnog odgovora na ekonomsku krizu - komparativni prikaz Srbije i odabranih evropskih zemalja u tranziciji", Ekonomski pogledi, no. 2, pp. 1-17.
6. Jurčić, Lj. (2010) Financijska kriza i fiskalna politika. Ekonomski pregled, Zagreb, vol. 61, br. 5-6, str. 317-334

7. Parker, A.J. (2011) On measuring the effects of fiscal policy in recessions. u: NBER Working Paper, No.17240
8. Reinhart, C., Reinhart, V. (2009) Fiscal stimulus for debt intolerant countries. u: MPRA, No. 16937

Datum prijema: 12.03.2014.

Datum prihvatanja: 10.10.2014.

KONTROLA I REVIZIJE U JAVNOM SEKTORU

Pregledni rad

UDK
336.146
657.631.6

Rezime

Interne kontrole postaju sve značajnije kod korisnika budžetskih sredstava, koji sve više pažnje usmeravaju na efikasnost interne kontrole. Interne kontrole su veoma značajne i prilikom procesa revizije. Jedna od primarnih aktivnosti prilikom revizije finansijskih izveštaja, pored detaljnog upoznavanja sa organizacijom, jeste i razumevanje poslovnih procesa organizacije interne kontrole i njenog sistema.

Ključne reči: kontrola, menadžment, revizija

Uvod

Interne kontrole postaju sve značajnije kod korisnika budžetskih sredstava, koji sve više pažnje usmeravaju na efikasnost interne kontrole. Interne kontrole su veoma značajne i prilikom procesa revizije. Jedna od primarnih aktivnosti prilikom revizije finansijskih izveštaja, pored detaljnog upoznavanja sa organizacijom, jeste i razumevanje poslovnih procesa organizacije interne kontrole i njenog sistema.

Kako bi se obezbedilo poslovanje u skladu i na način kako to propisuje zakonodavac, saglasno MSR 315 – Identifikovanje i procena rizika materijalno pogrešnih iskaza putem razumevanja entiteta i njegovog okruženja, uslov koji omogućava ostvarenje

¹ Visoka škola za menadžment i ekonomiju Kragujevac, Karađorđeva 52, zekic.m@yahoo.com

zadatih ciljeva kod različitih korisnika budžetskih sredstava je uspostavljena funkcija interne kontrole.

Sistematizacijom svakog budžetskog korisnika definisani su glavni poslovni procesi, odnosno način na koji će sama organizacija funkcionisati. Na primer, kod apotekarskih ustanova potrebno je uspostaviti proces nabavke robe, proces skladištenja, prodaje, finansijskog izveštavanja itd., dok kod budžetskih korisnika koji imaju i svoju proizvodnju treba definisati način nabavke sirovina, proces skladištenja, proces proizvodnje, prodaje itd. Nakon uspostavljanja glavnih poslovnih procesa implementiraju se kontrolne aktivnosti koje su direktno vezane za poslovne procese, kako bi adekvatno odgovorili na rizike vezane za te poslovne procese.

Implementiran sistem internih kontrola predstavlja jedan od načina kojim se obezbeđuje funkcionisanje budžetskog korisnika, na način na koji je to predviđeno i kako je to definisao zakonodavac, zbog čega se svaka aktivnost budžetskih korisnika posmatra dvojako. Prvo se posmatra način na koji je definisana aktivnost da ostvari zadate ciljeve. (na primer, cilj procesa nabavke je izrada određene konkursne dokumentacije i poštovanje zakona o javnim nabavkama), a zatim se, kao drugi ugao posmatranja same aktivnosti, proverava da li je tako teorijski dizajniran proces implementiran, odnosno da li je sproveden u skladu sa postavljenom zakonskom regulativom.

Svaki sistem kontrole u osnovi ima za cilj da postigne ili zadrži određeno željeno stanje. Interne kontrole predstavljaju procese koji obezbeđuju ostvarenje ciljeva postavljenih od naredbodavaca time što: omogućavaju efikasnu i ekonomičnu upotrebu resursa; obezbeđuju pouzdano finansijsko izveštavanje i poslovanje budžetskih korisnika u skladu sa zakonima, propisima, poslovnim politikama, etičkim kodeksom itd. Interna kontrola, bez obzira na

način dizajna i same implementacije, može biti samo uveravanje menadžmentu o ostvarenju postavljenih ciljeva, zbog toga što, pored interne kontrole, na odvijanje poslovnih procesa utiču i mnogi drugi faktori.

1. Komponente internih kontrola

Prema COSO modelu, interne kontrole se sastoje od pet komponenata, a to su: kontrolno okruženje, procena rizika, kontrolne aktivnosti, informacija i komunikacija i monitoring – nadzor.

Kontrolno okruženje predstavlja stavove, svest i akcije naredbodavaca kod korisnika budžeta. Deo je kulture same organizacije budžetskog korisnika i utiče na to kako će se rizik posmatrati i kakva će biti sama svest o kontroli kod zaposlenih u samoj organizaciji. Posebno je važno zbog uticaja na finansijske izveštaje, a njegova neefikasnost može ugroziti efikasnost drugih kontrola.

Procena rizika je sledeća značajna komponenta interne kontrole, jer da bi sistem interne kontrole bio efektivan potrebno je da se razumeju i kontinuirano procenjuju rizici koji ugrožavaju ostvarenje ciljeva organizacije. Procena treba da pokrije sve rizike kojima je poslovna organizacija izložena, kao i njihovo stalno revidiranje. Prilikom procene rizika treba obuhvatiti interne faktore (veličinu i kompleksnost organizacije, prirodu poslova, kvalitet i kompetencije zaposlenih itd.) i eksterne faktore (promenljivi tržišni uslovi, promene u industriji, tehnološki napredak itd), koji negativno utiču na ostvarenje ciljeva budžetskog korisnika koji se odnose na poslovanje, informacije i usaglašenost.

Kontrolne aktivnosti uključuju dva elementa – politiku i procedure. Politikom se definiše šta treba postići, a procedurom

način na koji se to postiže. Postoji širok spektar kontrolnih aktivnosti. Na primer, razdvajanje i dužnosti se različitim osobama dodeljuju dužnosti evidentiranja, autorizacije i nadzora i time se smanjuje mogućnost grešaka, njihovog prikrivanja ili drugih nedozvoljenih radnji.

Informisanje i komunikacija – Informacioni sistem entiteta, relevantan za finansijsko izveštavanje i komunikaciju, podržava identifikaciju, prikupljanje i razmenu informacija u obliku i vremenskom okviru koji omogućava pojedincima da izvršavaju obaveze vazane za finansijsko izveštavanje. Informacioni sistem se sastoji od hardvera i softvera, ljudi, procedura i podataka. Entitet odlučuje o politikama i donosi procedure koje se bave: evidentiranjem transakcija i događaja koji su značajni za finansijsko izveštavanje, kao i postupcima vezanim za pripremu finansijskih izveštaja ulogama i odgovornosti pojedinaca u sistemu finansijskog izveštavanja.

Nadzor rukovodstva nad kontrolama sprovodi se radi razumevanja da li one funkcionišu onako kako su definisane. Nadzor nad kontrolama može obuhvatiti brojne aktivnosti, kao što je na primer, ocena internih revizora o tome da li zaposleni u određenom entitetu budžetskog korisnika sprovode definisanu politiku organizacije. Nadzor se obavlja kako bi se ustanovilo da li su kontrole efikasne i da li efektivno funkcionišu. Lica uključena u proces nadzora pružaju informacije o funkcionisanju interne kontrole, tj o njenim snagama i slabostima, i daju preporuke za unapređenje njenog sistema. Informacije o funkcionalnosti internih kontrola mogu se prikupljati iz internih i eksternih izvora. Interni izvori su sve vrste nadzora koje se sprovode u samoj organizaciji, dok eksterni izvor informacija može biti implicitna potvrda kupca o podacima na fakturi, njenim plaćanjem ili podnošenjem žalbi.

Takođe, mogu se razmatrati i saopštenja revizora koja se odnose na interne kontrole.

2. Razumevanje procesa internih kontrola

Revizija finansijskih izveštaja ima za cilj da iskaže mišljenje o pouzdanosti finansijskih izveštaja određenog poslovnog entiteta. Mišljenje revizora se posmatra kao odgovor na pitanje: da li finansijski izveštaji prikazuju realno stanje i promene imovine, kapitala i obaveza na svim materijalno značajnim pozicijama.

Mišljenje revizora može biti pozitivno, sa rezervom, uzdržavajuće i negativno. Pozitivno mišljenje revizor donosi kada dođe do zaključka da finansijski izveštaji, po svim materijalno značajnim pozicijama, prikazuju istinit i objektivan prikaz u skladu sa okvirom za finansijsko izveštavanje. Mišljenje sa rezervom se iskazuje kada revizor ne može da izrazi pozitivno mišljenje, odnosno kada efekat grešaka nije od takvog materijalnog značaja da bi revizor iskazao negativno ili uzdržavajuće mišljenje. Uzdržavajuće mišljenje se izražava kada revizor nije u mogućnosti da prikupi zadovoljavajući revizorski dokaz. Negativno mišljenje se iskazuje kada revizor dođe do zaključka da finansijski izveštaji ne predstavljaju stvarno stanje i da su u njima konstatovane materijalno značajne greške, ili da informacije dovode do pogrešnog zaključka ili su nepotpune.

Prilikom revizije finansijskih izveštaja, nakon prihvatanja angažmana, neophodno je razumevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja, uključujući i sistem internih kontrola. Revizor treba da razume internu kontrolu koja je za reviziju. Većina relevantnih kontrola tiče se finansijskog izveštavanja, ali nisu sve kontrole koje se odnose na finansijsko izveštavanje relevantne. Relevantnost kontrole, pojedinačno ili u kombinaciji sa drugim, zavisi od profesionalnog prosuđivanja revizora. Najčešće su

relevantne one kontrole koje se odnose na poslovne procese povezane sa materijalno značajnim komponentama. Na primer, kako u najvećem broju privrednih subjekata prihodi predstavljaju komponentu koja je materijalno značajna, te bi prema tome i kontrole koje su vezane za poslovni proces prodaje i priznavanja prihoda bile relevantne, odnosno predmet procenjivanja revizora. U javnom sektoru rashodi predstavljaju materijalno značajnu komponentu, pa bi zbog toga kontrole vezane za proces priznavanja rashoda bile relevantne za procenu revizora.

Kontrole relevantne za proces revizije se odnose na one koje kontrolišu potpunost i tačnost informacija entiteta, ukoliko su one potrebne revizoru u procesu vršenja revizije, kao zaštitu sredstava od neovlašćenog pristupa i korišćenja podataka vezanih za finansijsko izveštavanje. U reviziji javnog sektora postoje i dodatne kontrole koje su relevantne za procenjivanje, kao što su one vezane za poštovanje utvrđenog kodeksa prakse ili zakona.

Kroz proces sticanja razumevanja internih kontrola relevantnih za reviziju revizor najpre procenjuje njihov dizajn, odnosno njihove karakteristike. Kada se utvrdi da je kontrola dobro dizajnirana, onda revizor procenjuje da li je implementirana, tj da li se ona primenjuje. Pribavljanje revizorskih dokaza o dizajnu i primeni relevantnih kontrola može se postići na različite načine: kroz razgovor sa zaposlenima, proverom dokumentacije, posmatranjem samog procesa vršenja kontrole i praćenjem transakcija kroz informacioni sistem značajan za finansijsko izveštavanje. Razgovor sa zaposlenima ne predstavlja dovoljno pouzdan revizorski dokaz, ali u kombinaciji sa posmatranjem procesa, proverom dokumentacije ili praćenjem transakcija predstavlja adekvatan revizorski dokaz.

Relevantne interne kontrole revizor procenjuje prema navedenim osnovnim komponentama. Kontrolno okruženje samo po sebi nije

preventiva i ne detektuje materijalno značajne greške, ali utiče na efektivnost ostalih komponenata kontrole. Procena kontrolnog okruženja uzima u obzir prirodu, veličinu i kompleksnost samog entiteta. Na primer, manji entiteti ne moraju da imaju propisani kodeks ponašanja, pa su njihove kontrole manje kompleksne u odnosu na velike entitete. Entiteti sa manje formalno postavljenim kontrolnim okruženjem teže i smanjenju prateće dokumentacije vezane za procese i kontrole, što može otežati posao revizoru prilikom prikupljanja dokaza o razumevanju kontrole i njene funkcionalnosti. Revizor, takođe, razmatra i izveštaje interne revizije i da li je entitet odgovorio na utvrđene nedostatke u sistemu internih kontrola relevantnih za reviziju. Ukoliko je entitet odgovorio, procenjuje se kako se te mere primenjuju i da li ih je naknadno vrednovala interne revizije.

3. Razumevanje komponenata internih kontrola od strane revizora

Postupak procene rizika entiteta predstavlja osnov na kome entitet utvrđuje rizike kojima će upravljati. Ukoliko je postupak procene rizika odgovarajući, revizor ga koristi prilikom utvrđivanja rizika od materijalno pogrešnog iskaza. Postupak procene rizika entiteta uključuje procenu poslovnog rizika koji utiče na fer prezentaciju finansijskih izveštaja, procenu značajnosti rizika, verovanoću njegovog nastanka i odgovore na taj rizik. Na primer, da li je entitet propisao rizik koji se odnosi na propust u knjiženju određenih transakcija i, ako jeste, kako je na taj rizik odgovorio. Kod manjih poslovnih subjekata, kao i kod kontrolnog okruženja, postupak procene rizika je često manje formalan i kompleksan u odnosu na velika preduzeća. Menadžment je često u mogućnosti da procenjuje rizike kroz svakodnevne poslovne aktivnosti, kao i kroz interakciju

sa zaposlenima i trećim stranama. Za razliku od manjih sistema, veliki sistemi uglavnom imaju formalne i kompleksne procese procene rizika, za koje su propisane politike i procedure kojih se zaposleni moraju pridržavati.

Razumevanje informacionog sistema relevantnog za finansijsko izveštavanje predmet je profesionalnog prosuđivanja revizora. U okviru razumevanja informacionog sistema potrebno je da se razumeju i poslovni procesi povezani sa informacionim sistemom, uključujući: klase transakcija koje su značajne za finansijsko izveštavanje; procedure, zajedno sa informacionim sistemom kojim se transakcije iniciraju, knjiže i procesuiraju kroz glavnu knjigu do finansijskih izveštaja; kako informacioni sistem obuhvata događaje, osim finansijskih transakcija, koji su takođe značajni za finansijsko izveštavanje; proces pripreme finansijskog izveštaja, značajne računovodstvene procene i napomene.

Nadzor nad kontrolama predstavlja proces procene efektivnosti interne kontrole tokom vremena. Procenu efektivnosti kontrole vrši menadžment, a uloga revizora je da ustanovi glavne aktivnosti koje menadžment preduzima radi nadgledanja internih kontrola. Kada entitet ima funkciju interne kontrole, ona podleže pod proces razumevanja entiteta i zajedno sa informacijama koje revizor upitom pribavi pruža informacije koje su neophodne revizoru za identifikaciju i procenu rizika od materijalno značajne greške.

Na primer, ako entitet ima funkciju interne revizije, sastavljenu od odgovarajućih kvalifikovanih pojedinaca, i ona ima definisan plan svojih aktivnosti, koji uključuje izvršenje revizije nad raznim procesima u okviru finansijskog izveštavanja, u tom slučaju, revizor koristi informacije koje su nastale u sklopu razumevanja kontrola, kako bi procenio da li je u kombinaciji sa identifikovanim kontrolama proces nadzora funkcionalan. Kao dodatnu aktivnost revizor proverava: da li monitoring sprovode kompetentna lica; da

li se slabosti identifikuju i kako se otklanjaju; koliko često se vrši monitoring i da li je efektivno; da li postoji određena dokumentacija kojom bi se osiguralo da se monitoring konzistentno primenjuje. Ovim revizor ustanovljava kako je monitoring dizajniran, a provera implementacije se vrši na sledeći način: prikupljaju se dokazi o kvalifikacijama sastava interne revizije, kao i dokazi o pripremi plana interne revizije i da li se on priprema na godišnjem nivou i da li uključuje reviziju nad finansijskim izveštavanjem.

U manjim, manje složenim organizacijama, aktivnosti monitoringa su uglavnom neformalne i mogu se posmatrati u okviru stalnog nadzora rukovodioca organizacije. Tako će revizorsko testiranje dizajna i implementacije, kao i kod ostalih komponenata interne kontrole, nad monitoringom uzeti u obzir prirodu, veličinu i kompleksnost organizacije. U evaluaciju monitoringa uključuje se i da li su procedure u organizaciji i monitoring adekvatno dizajnirani kako bi se postigao cilj menadžmenta u postavljanju i stalnom održavanju sistema interne kontrole.

4. Interne kontrole relevantne za reviziju

Nakon sticanja razumevanja pomenutih pet komponenata interne kontrole revizor određuje interne kontrole koje su relevantne za proces revizije, jer je to potrebno da bi ustanovio rizike za nastanak materijalno značajne greške i zatim definisao odgovarajuće procedure kojima bi odgovorio na postavljeni rizik.

Kontrole se razvrstavaju u nekoliko grupa i, zavisno kog su tipa, svaka od njih individualno je više ili manje pouzdana i utiče na procedure koje se propisuju za testiranje kontrola, kao i vreme koje je potrebno da se te procedure sprovedu. Određivanje koje su kontrole relevantne za proces revizije predstavlja profesionalno

prosudivanje revizora. Za izabranu relevantnu kontrolnu aktivnost ili kombinaciju više revizor vezuje rizik za nastanak materijalno značajne greške.

Postoje određene kontrolne aktivnosti koje su uvek relevantne za reviziju finansijskih izveštaja, a to su:

- kontrola za koju su vezani rizici od nastanka materijalno značajne greške klasifikovani kao značajni;
- kontrolne aktivnosti na koje revizor planira da se osloni prilikom sprovođenja suštinskih procedura;
- kontrole koje su vezane za proces knjiženja, izuzetno prilikom knjiženja neuobičajenih transakcija.

Zaključak

Zbog povećanja transparentnosti izvršenja budžeta, korisnici javnih sredstava, uslovljeni primenom kako nacionalnih tako i međunarodnih računovodstvenih standarda, imaju potrebu za prilagođavanjem procesa internih kontrola koje propisuju međunarodni standardi revizije.

Ukoliko revizor ustanovi da su relevantne kontrolne aktivnosti dobro dizajnirane i efektivne, on odlučuje da se osloni na te kontrolne aktivnosti kako bi se obim suštinskih procedura prilikom revizije smanjio, čime je uzorkovanje u reviziji manje, ali dovodi do efikasnijeg vršenja procesa revizije, uz nepromenjeni nivo kvaliteta njenog izvršenja.

Literatura

1. Majstorović A. Kontrola i revizija, VSEM, Kragujevac, 2014.
2. Đorđević, M. (2004) Korporativno upravljanje - geneza, modeli i problemi. Privredna izgradnja, vol. 47, br. 3-4, str. 191-212

3. Vidaković, S. (2007) Finansijski due diligence privrednih društava. Novi Sad: Fakultet za uslužni biznis
4. Vidaković, S. (2009) Revizija -osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja. Novi Sad: Fakultet za uslužni biznis
5. Andrić, M., Krsmanović, B. (2009) Uloga revizije u korporativnom upravljanju. u: Zbornik radova simpozijuma računovođa i revizora Srbije, Zlatibor
6. Higson, A. (2003) Corporate financial reporting - theory and practice. London: Sage Publications
7. Lovre, I. 2014, "Uloga i značaj računovodstva i revizije u korporativnom upravljanju", Škola biznisa, no. 1, pp. 69-79.

Datum prijema: 12.06.2014.

Datum prihvatanja: 23.10.2014.

POSEBNI OBLICI PLAĆANJA DOSPELIH OBAVEZA

Pregledni rad

UDK

336.225.642

347.447

Rezime

Poslovni partneri ugovorom utvrđuju način plaćanja. Učesnici u platnom prometu mogu izmirivati međusobne novčane obaveze i neposredno: prenosom hartije od vrednosti (indosament), ugovaranjem promene poverioca, odnosno dužnika u određenom obligacionom odnosu (asignacija, cesija i drugo), prebijanjem (kompenzacija).

U uslovima izražene nelikvidnosti pravnih subjekata, kada je naplata potraživanja otežana a broj nelikvidnih dužnika u stalnom porastu, sve je veći broj onih učesnika u platnom prometu koji svoje međusobne obaveze i potraživanja izmiruju neposredno, i to najčešće kompenzacijom, cesijom i asignacijom.

Ključne reči: obračunsko plaćanje, obaveze, pravo.

Uvod

U pogledu prava i obaveza koji nastaju u vezi sa izmirivanjem međusobnih novčanih obaveza i navedeni način, primenjuju se pravna pravila obligacionog prava sadržanog u Zakonu o obligacionim odnosima ("Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 57/89 i "Službeni list SRJ", br. 31/93), i to:

- kompenzacijom (prebijanjem) duga - član 336 - 343,
- ustupanjem potraživanja (cesija) - član 436 - 445,

¹ Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Karađorđeva 52, Kragujevac, r.janjetovic@gmail.com

- upućivanjem (asignacija) - član 1020 -1034,
- prenosom duga (novacija) - član 348 - 352,
- preuzimanjem duga - član 446 - 450,
- sjedinjenjem duga (konfuzija) - član 353, 419 i 430,
- faktoringom(otkup),
- forfeitingom.

1. Plaćanje duga kompenzacijom (prebijanjem)

Kompenzacija je jedan od načina prestanka ili gašenja obligacija. Opšta pravila kompenzacije uređena su odredbama člana 336 do 343 Zakona o obligacionim odnosima.

U pravnoj teoriji razlikuju se tri vrste kompenzacije, i to: ZAKONSKA, UGOVORNA i SUDSKA. U zavisnosti od broja učesnika razlikujemo: BILATERALNU i MULTILATERALNU kompenzaciju.

ZAKONSKA KOMPENZACIJA je kompenzacija koja je uređena zakonom i koja proizvodi pravno dejstvo tek kada se steknu uslovi predviđeni zakonom. Zakonska kompenzacija uređena je Zakonom o obligacionim odnosima, kao jedinim zakonom koji uređuje ovo pitanje.

Prema članu 336. Zakona o obligacionim odnosima, dužnik može da prebije potraživanje koje ima prema poveriocu sa onim što ovaj potražuje od njega ako oba potraživanja glase na novac ili na druge zamenljive stvari istog roda i istog kvaliteta i ako su oba dospela. Međutim da bi se obaveze mogle izmiriti kompenzacijom, osim uslova propisanih u članu 336. Zakona o obligacionim odnosima, neophodno je da je ispunjen uslov i iz člana 337. ovog zakona, odnosno da je jedna strana dala izjavu drugoj da vrši kompenzaciju. Kod ove kompenzacije ne traži se saglasnost druge strane, već je dovoljno da jedna strana uputi izjavu drugoj strani.

UGOVORNA KOMPENZACIJA se sprovodi na osnovu ugovora između pravnih lica i za ovu kompenzaciju je bitno da su međusobne obaveze uzajamne, a nije bitno da li su istorodne, tj. da li su istog kvaliteta i da li su dospele.

SUDSKA KOMPENZACIJA je kompenzacija koja se sprovodi na osnovu sudske odluke, pri čemu sud, svojom odlukom utvrđuje postojanje uzajamnosti potraživanja i vrši njihovo prebijanje.

BILATERALNA KOMPENZACIJA nastaje u slučaju kada se kompenziraju obaveze između dva učesnika, od kojih se svaki pojedinačno nalazi u ulozi dužnika i poverioca.

Kompenzacija može da bude potpuna i delimična. Ako su međusobne obaveze iste, dolazi do potpune kompenzacije, a ako nisu, do delimične.

MULTILATERALNA KOMPENZACIJA je kompenzacija u kojoj učestvuje više učesnika.

Primer - knjiženje kompenzacije

Preduzeće "A" i Preduzeće "B" ugovorili su izmirivanje međusobnih obaveza putem kompenzacije u iznosu od 16.000 dinara. Ovom kompenzacijom obaveze i potraživanja se zatvaraju potpuno.

Knjiženje kod Preduzeća "A"

433 - Dobavljači u zemlji 16.000

202 - Kupci u zemlji 16.000

- za izvršenu kompenzaciju

241 - Tekući račun 16.000

241 - Tekući račun 16.000

- za izvršen nalog za obračun

Knjiženje kod Preduzeća "B"

433 - Dobavljači u zemlji 16.000

202 - Kupci u zemlji 16.000

- za izvršenu kompenzaciju

241 - Tekući račun 16.000

241 - Tekući račun 16.000
- za izvršen nalog

2. Plaćanje asignacijom

Asignacija je uređena odredbama člana 1020. do 1032. Zakona o obligacionim odnosima. Asignacija je obligacioni odnos između tri pravna lica u kome učestvuju stari poverilac (asignant), novi poverilac (asignatar) i dužnik (asignat), a za punovažnost ovog posla potrebna je saglasnost sva tri poslovna partnera.

Prihvatanjem uputa od strane asignata, nastaje novi obligacioni odnos između asignata i primaoca uputa, nezavisan od odnosa između uputioca (asignanta) i upućenika, i odnosa između uputioca i primaoca uputa.

Prema tome, saglasnost asignata je bitan element asignacije, jer - asignat - kao novi dužnik tek na osnovu te saglasnosti preuzima obaveze, a asignatar stiče pravo da od njega traži ispunjenje iste. Međutim, kod plaćanja asignacijom treba imati u vidu da obaveza ne prestaje samim pristankom na uput od strane primaoca uputa, niti prihvatanjem od strane upućenika, nego tek činom plaćanja, tj. prenosom sredstava sa računa asigniranog dužnika - asignata na račun primaoca uputa (asignatara).

Prema odredbi člana 1025. Zakona o obligacionim odnosima, primalac uputa - kao poverilac uputioca, nije dužan da pristane na uput koji mu je učinio njegov dužnik u cilju ispunjenja njegove obaveze, ali je u tom slučaju u obavezi da o svom odbijanju odmah obavesti dužnika. Isto tako, ako je primalac uputa - kao poverilac, pristao na uput, on je dužan da pozove upućenika na izvršenje uputa. Primalac uputa koji nije poverilac uputioca, može odustati od uputa, čak i ako je već izjavio da ga prima, saglasno odredbi člana

1028. Zakona o obligacionim odnosima, ali je dužan da o tome, bez odlaganja, obavesti uputioca.

Ako je upućenik dužnik uputioca, on nije dužan da prihvati uput, osim ako mu to nije obećao, saglasno članu 30. Zakona o obligacionim odnosima.

Međutim, ako je uput izdat na osnovu upućenikovog duga uputiocu, u tom slučaju upućenik je dužan da ga izvrši do iznosa tog duga, pod uslovom da mu to nije ni po čemu teže od ispunjenja obaveza prema uputiocu.

Veoma često se postavlja pitanje da li učesnik u platnom prometu koji je nelikvidan može izmirivati svoje obaveze putem asignacije. Ovo s toga što se narušava redosled izvršavanja obaveza koji je utvrđen zakonom. Međutim, važećim propisima, izmirivanje međusobnih novčanih obaveza neposredno, putem obračuna, bilo daje u pitanju kompenzacija, asignacija, cesija ili drugi oblici neposrednog izmirivanja obaveza, nije uslovljeno likvidnošću učesnika u platnom prometu, odnosno pokrićem na računima učesnika u navedenim oblicima plaćanja, što znači da se nalog za obračun može izvršiti bez obzira na stanje sredstava na računu učesnika koji je u obavezi da dostavi nalog za obračun preko tekućeg računa.

Nalog za plaćanje po asignaciji podnosi dužnik (asignat), s obzirom da se istim vrši prenos sredstava sa računa dužnika na račun novog poverioca (asignatara) i da se sa tim prenosom asignacija smatra zaključenom. Za izvršenje ovih naloga potrebno je da na njegovom računu postoje raspoloživa sredstva.

Nalog za obračun podnosi stari poverilac (asignant) na teret i u korist svog poslovnog računa. Ovaj nalog ne može se podneti pre izvršenog plaćanja od strane novog dužnika.

Primer - knjiženje asignacije

Pravno lice "A" zaključilo je ugovor sa pravnim licem "C" da primi uput kojim se podmiruje dug pravnog lica "A" od strane pravnog lica "B". Pravno lice "A" dalo je uput pravnom licu "B" da izvrši uplatu duga pravnom licu "C" u iznosu od 20.000 dinara. Pravno lice "B" izvršilo je uplatu u iznosu od 20.000 dinara pravnom licu "C".

Knjiženje kod pravnog lica "A" (asignanta):

433 - Dobavljači u zemlji 20.000

202 - Kupci u zemlji 20.000

po ugovoru o asignaciji sa pravnim licem "C" da prihvati plaćanje od Preduzeća "B"

241 - tekući račun 20.000

241 - tekući račun 20.000

- za izvršen nalog za obračun

Knjiženje kod pravnog lica "B" (asignata):

433 - Dobavljači u zemlji 20.000

439 - Ostale obaveze iz poslovanja 20.000

-po uputu od pravnog lica "A"

439 - Ostale obaveze iz poslovanja 20.000

241 - tekući račun 20.000

- uplata po ugovoru pravnom licu "C"

Knjiženje kod pravnog lica "C" (asignatara):

229 - Ostala potraživanja 20.000

202 - Kupci u zemlji 20.000

- potraživanja po ugovoru o asignaciji

241 - tekući račun 20.000

229 - Ostala potraživanja 20.000

- naplata potraživanja po ugovoru o asignaciji

3. Plaćanje cesijom

Ustupanje potraživanja, ili cesija, predstavlja promenu poverioca, što je uređeno odredbama člana 436. do 445. Zakona o obligacionim odnosima.

Cesija potiče od latinske reci CESSIO - ustupanje, a sa pravnog stanovišta znači pravo prvog poverioca (cedenta) da svoje potraživanje prenese na drugog poverioca (cesionara).

Cesija je ugovorni odnos koji se uspostavlja između ranijeg i novog poverioca, a ne i dužnika, s obzirom da se cesijom ne menja položaj dužnika. Međutim, ukoliko su se poverilac i dužnik dogovorili da poverilac ne može ustupiti potraživanje bez prethodne saglasnosti dužnika, poverilac nema zakonskog osnova da sedira svoje potraživanje, a ako to ipak učini, dužnik nije u obavezi da svoju obavezu izvrši prema novom poveriocu, već samo prema prvobitnom poveriocu.

Mada je u članu 438. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima propisano da za prenos potraživanja nije potrebna saglasnost dužnika, ipak postoji obaveza poverioca da obavesti dužnika o izvršenom ustupanju potraživanja, da bi dužnik znao kome treba da izvrši obavezu.

U određenim slučajevima potraživanje se ne može ustupiti drugom. Prema odredbi člana 436. Zakonu o obligacionim odnosima, cesija se ne može primeniti kada je reč o potraživanjima po osnovu penzija, alimentacija ili kada je to zakonom zabranjeno, a ugovor o ustupanju nema dejstvo prema dužniku, ako su on i poverilac ugovorili da ovaj neće moći da prenese potraživanje na drugoga ili da ga neće preneti bez dužnikovog pristanka.

Na novog poverioca sa potraživanjem prelaze i određena prava kao što je pravo prvenstva naplate, hipoteka, zaloga, prava iz ugovora sa jemcem, pravo na kamatu, ugovornu kaznu i slično. Za dospele a nenaplaćene kamate po osnovu potraživanja koje se ustupa, pretpostavlja se da se i one ustupaju, ako se ugovorom ne odredi drugačije.

Prilikom ustupanja potraživanja, pravno lice koje ustupa potraživanje dužno je da preda novom poveriocu dokaze o postojanju duga, tj. izjavu o dugu.

Jednom ustupljeno potraživanje može se dalje prenositi na način kako je to učinjeno prvi put, saglasno navedenim odredbama Zakona o obligacionim odnosima. Za cesiju u uslovima nelikvidnosti važe ista pravila kao i za asignaciju. Posledice ustupanja potraživanja u slučaju kada ustupilac ima neizmirene obaveze prema drugim pravnim licima, su iste kao i kod asignacije - obaveze se izvršavaju mimo zakonom propisanog redosleda i izigravaju se poverioci koji čekaju na naplatu svojih potraživanja. Nije redak slučaj da se ustupljeno potraživanje, preko računa primaoca ustupanja dalje koristi za isplatu zarada i drugih izdataka putem asignacije od strane ustupioca potraživanja.

Nalog za obračun podnosi ustupilac potraživanja i isti se izvršava bez obzira na stanje sredstava na računu podnosioca tog naloga.

Primer - knjiženje cesije

Na osnovu zaključenog ugovora o cesiji između pravnog lica "A" (Cedenta) i pravnog lica "C" (cesionara) o ustupanju potraživanja, koje pravno lice "A" ima prema pravnom licu "B" (cesusu), u iznosu od 80.000 dinara, pravno lice "B" izvršilo je prenos sredstava pravnom licu "C" u navedenom iznosu.

Knjiženje kod Pravnog lica "A" (starog poverioca - cedenta):

- 433 - Dobavljači u zemlji 80.000
 - 202 - Kupci u zemlji 80.000
 - po ugovoru o cesiji sa pravnim licem "C"
- 241 -tekući račun 80.000
 - 241 - tekući račun 80.000
 - za izvršen obračun - nalog -
- Knjiženje kod pravnog lica "B" (dužnika - cesusa):
 - 433 - Dobavljači u zemlji 80.000
 - 439 - Ostale obaveze iz poslovanja 80.000
- preknjižavanje neizmirenih obaveza sa starog na novog poverioca po ugovoru o cesiji
 - 439 - Ostale obaveze iz poslovanja 80.000
 - 241 - tekući račun 80.000
 - za izvršenu uplatu po ugovoru o cesiji
- Knjiženje kod pravnog lica "C" (novog poverioca - cesionara):
 - 229 - Ostala potraživanja 80.000
 - 202 - Kupci u zemlji 80.000
 - za knjiženje potraživanja po osnovu ugovora o cesiji
 - 241 - tekući račun 80.000
 - 229 - Ostala potraživanja 80.000
 - za izvršenu uplatu po osnovu ugovora o cesiji

Zaključak

Dejstvo kompenzacije nastaje tek upućivanjem kompenzacione izjave, i to od dana kada su se stekli uslovi za to.

Ustupanjem potraživanja prava i obaveze dužnika se ne menjaju, odnosno on može istaći prema novom poveriocu prigovore koje je mogao istaći prema prvobitnom poveriocu.

Dužnik može sa istakne prigovor po osnovu ništavnosti potraživanja, po osnovu zastarelosti potraživanja, da obaveza nije dospela, da je potraživanje ustupljeno bez njegove saglasnosti i slično.

U slučaju cesije, dužnik ispunjava svoju obavezu na uobičajeni način, plaćanjem odnosno prenosom sredstava sa svog računa na račun novog poverioca. Njegov se položaj, usled cesije, u pogledu obaveze plaćanja nije promenio. Prema tome, dužnik ispostavlja nalog za plaćanje i izvršenje s tog naloga je uslovljeno pokrićem na njegovom računu.

Literatura

1. Đorđević, M. (2004) Korporativno upravljanje - geneza, modeli i problemi. Privredna izgradnja, vol. 47, br. 3-4, str. 191-212
2. Bekjašev, K.A., ur. (2009) Meždunarodnoe publicnoe pravo. Moskva
3. Vidaković, S. (2009) Revizija -osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja. Novi Sad: Fakultet za uslužni biznis
4. Shaw, M.N. (2003) International law. Cambridge
5. (1978/2003) Zakon o obligacionim odnosima - ZOO. Službeni list SFRJ + Službeni list SRJ + Službeni list SCG, br. 29, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, br. 31/93 i br. 1 - Ustavna povelja
6. Majstorović A. Kontrola i revizija, VSEM, Kragujevac, 2014.
7. Bokšan, B. (1996) Fiducijarni pravni poslovi i zaloga. Sudska praksa privrednih sudova, br. 3, str. 128
8. Martin, J.E. (2011) Modern Equity. London: Sweet & Maxwell

9. Velimirović, M. (1998) Ugovor o fiducijarnom obezbeđenju tražbine. Pravni život, vol. 47, br. 11, str. 527-538
10. Vučković, M. (2012) Fiducijarni prenos svojine radi obezbeđenja u savremenom pravu. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 62, str. 537-550

Datum prijema: 22.08.2014.

Datum prihvatanja: 15.11.2014.

UPUTSTVO AUTORIMA ZA PRIPREMU RUKOPISA

Dostavljeni naučni radovi, nakon uredničke procene, ulaze u proces recenziranja kompetentnih stručnjaka. Recenzentima nije poznat identitet autora, niti autori dobijaju podatke o recenzentima. Na osnovu recenzija redakcija donosi odluku o objavljivanju, korekciji ili odbijanju rada.

Časopis *Akcionarstvo* publikuje samo ranije neobjavljene naučne i stručne radove iz oblasti menadžmenta. Ukoliko članak predstavlja ranije dopunjen ili izmenjen rad, autori su dužni da dostave kopiju prvog rada.

Izuzetno se štampaju kritička izdanja istorijske, arhivske, leksikografske, bibliografske građe i sl. kao i nenaučna građa koja može biti od koristi istraživačima.

Časopis *Akcionarstvo* izlazi jednom godišnje, rukopisi se dostavljaju elektronskom poštom tokom cele godine na adresu uredništva cefibeograd@gmail.com.

Osnovne informacije o pismu i obimu rada

Pismo rukopisa je na srpskom jeziku. Radovi mogu biti objavljeni na engleskom, ili nekom drugom stranom jeziku.

Dužina i font rukopisa članaka je do 30 000 slovnih mesta (sa belinama), ne računajući fus-note. Font je Cambria 12. Fusnote se unose veličinom slova Cambria 10 i ne služe za citiranje. Veličina stranice je C5 sa marginama 2 cm sa svih strana. Prored teksta je 1,2. Naglašavanja u tekstu prenose se kurzivom.

Struktura članka

Podaci o autoru ili autorki stavljaju se na početku rada, pišu se fontom koji se koristi za glavni tekst rada, Cambria 12. Obuhvataju ime i prezime autora.

Nakon prezimena, u fus-noti se navodi afilijacija autora i podrazumeva ustanovu u kojoj je autor zaposlen kao i elektronska adresa autora. Ukoliko je rad nastao u okviru određenog projekta, potrebno je u fusnoti, navesti podatke o broju projekta, njegovom rukovodiocu i instituciji koja finansira projekat.

Naslov rada treba da što preciznije upućuje na sadržaj članka i da olakšava indeksiranje i pretraživanje teme. Naslov se piše centrirano, velikim slovima, bold.

Apstrakt (rezime) mora da sadrži uvodna razmatranja o istraživanju, ranija zapažanja o problemu, primenjene metode, jasne i koncizne rezultate i mišljenje o uticajima i implikacijama otkrića. U apstraktu se nalaze samo najvažniji detalji koji su potrebni za razumevanje značaja članka. Obim apstrakta je od 150 do 200 reči, piše se na jeziku rada, srpskom i engleskom jeziku kurizivom. Redakcija obezbeđuje prevođenje apstrakata stranih autora na srpski jezik.

Ključne reči ne treba da sadrže reči iz naslova rada već suštinske reči koje su izvučene iz sadržaja rada. Treba napisati do 10 ključnih reči. One se na početku rada navode uz apstrakt.

Na kraju članka dolazi Literatura (prilikom navođenja koristi se *APA (American Psychological Association)* stil.

Na kraju teksta, u donjem desnom uglu, redakcija hronološkim redom navodi datume prijema, odobrenja i eventualnih ispravki rada.

Rad može da sadrži **podnaslove**. Oni su uvučeni u pasus i nisu pisani velikim slovima, već podebljani.

Tekstovi članaka imaju **pasuse**. Paragrafi ne mogu biti sastavljeni od jedne rečenice.

Numeraciju stranica, paragrafa ili podnaslova nije potrebno vršiti.

Dodatni popratni materijali (fotografije, dokumenta, transkripti, tabele, grafikoni, crteži, sheme) poželjni su prilozi i objavljuju se uz prethodno dostavljene dozvole nadležnih institucija. Na primer: slika br. 1 i naziv, u fusnoti se navodi izvor slike, tabela br. 3 i naziv, ispod tabele se navodi izvor.

Način citiranja

Prilikom navođenja koristi se **APA (American Psychological Association)** stil.

Citiranje se vrši unutar teksta sadrži prezime autora, godinu objavljivanja rada, broj stranice sa koje je citat preuzet.

Lista referenci

Posebno se navode izvori i literatura.

Knjige i monografije:

- jednog autora

Culler, J. (2007). *The Literary in Theory*. Stanford: Stanford University Press.

- više autora

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941-1945*. New York: Knopf.

- knjiga objavljena u elektronskoj formi

Eckes, T. (2000). *The developmental social psychology of gender*. Dostupno preko: <http://www.netlibrary.com>

Članak u časopisu ili dnevnim novinama

Referenca treba da sadrži prezime i ime autora, godinu izdanja, naslov članka, naziv časopisa (kurzivom), volumen, broj stranice.

Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14 (3), 575-599.

Stolić, A. (2001). Društveni identitet učiteljice u Srbiji 19. veka. *Godišnjak za društvenu istoriju*, Beograd, 3: 205-232.

Vulićević, M. (2011). O vampirima s empatijom. *Politika*. 26. oktobar. str. 14.

Zbornici radova sa naučnih skupova ili konferencija

Singh, K., & Best, G. (2004). Film induced tourism: motivations of visitors to the Hobbiton movie set as featured in *The Lord of the Rings*. In *Proceedings of the 1st International Tourism and Media Conference, Melbourne* (98-111). Melbourne: Tourism Research Unit. Monash University.

Neobjavljene doktorske disertacije, magistarske teze ili master radovi

Bokan, J. (2004). *Diskurs lika u srpskom realističkom pravu* (Neobjavljena doktorska disertacija). Univerzitet u Beogradu: Pravni fakultet.

Dokument sa interneta:

http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_books_wood

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

005

AKCIONARSTVO / glavni i odgovorni urednik Milorad Zekić. -
God. 1, br. 1 (1995)-god. 2, br. 7 (1996) ; vol. 21, no. 1 (2015)- . . -
Beograd : Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, 1995-1996;
2015- (Niš : Family print). - 23 cm

Godišnje.

ISSN 0354-6403 = Akcionarstvo

COBISS.SR-ID 105960199